

УДК 002.2:39[(477)''1917/1918'':[061.1:015](477.411)

Альона Хайло,
науковий співробітник

відділу ретроспективної бібліографії Книжкової палати України

**Видання фольклорних текстів 1917—1918 рр.
у спецфонді Книжкової палати України: книгознавчий аспект**

У дослідженні розглянуто фольклорні видання 1917—1918 рр., які зберігаються у спецфонді Книжкової палати України — не відокремленій частині фонду Державного архіву друку 1917—1976 рр., що містить літературу, заборонену органами цензури. Проаналізовано як окремі видання творів фольклору та фольклорні збірники, так і публікації фольклорних текстів у збірниках художньої літератури. Проведено статистичний аналіз фольклорних творів: за кількістю видань загалом, місцем видання, видавництвом; наведено класифікацію книг за тематикою й жанрами фольклору. Виконано книгознавчий аналіз фольклорних видань і досліджено не лише змістовий складник книг, а й основне джерело тогочасної критики — часопис "Книгарь. Літопис українського письменства", котрий видавало Товариство "Час" у Києві від вересня 1917 до березня 1920 р. З'ясовано імена укладачів, зокрема проведено пошукову роботу з розшифрування криптонімів та псевдонімів, інформації щодо маловідомих чи невідомих імен. Акцентовано увагу на ілюстраціях до видань та іменах ілюстраторів. Зважаючи на значний обсяг матеріалу, дослідження розділено на дві частини, і першу з них присвячено вивченню видань казкової прози (які становлять більшу частину досліджуваного масиву літератури). Здійснено огляд останніх наукових публікацій, проте оскільки фольклорні видання 1917—1918 рр., що зберігаються у спецфонді Книжкової палати України, на момент написання пропонованої статті були недослідженими, публікації, присвячені саме їм, не віднайдено. Відповідно, проаналізовані праці та розвідки повністю або частково присвячено книговиданню й книгам 1917—1918 рр. взагалі. Дослідження належить до міждисциплінарних, адже охоплює межі книгознавства, бібліографії та фольклористики.

Ключові слова: фольклористика, фольклор, спецфонд, Книжкова палата України, казкова проза, "Книгарь", книгознавство, фольклорні видання, збірки фольклору

Об'єкт дослідження: спецфонд Книжкової палати України.

Предмет дослідження: видання фольклорних текстів 1917—1918 рр., які зберігаються у спецфонді Книжкової палати України.

Мета статті: дослідження частини спецфонду Книжкової палати України, яку становлять фольклорні видання. Окрім статистичного аналізу (кількість видань загалом, за місцем випуску, видавництвом, тематикою, призначенням), здійснити книгознавчий огляд наявної у фонді літератури зазначеної тематики.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Фольклорні видання 1917—1918 рр., що зберігаються у спецфонді Книжкової палати України, потребують всебічного дослідження, проте наявна низка праць і розвідок, повністю або частково присвячених вивченню загальних аспектів розвитку друкарства 1917—1918 рр.

Зокрема, Я. Ісаєвич у монографії "Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми" (2002) [8] досліджує історію вітчизняної видавничої справи від рукописних книг та стародруків до сучасних видань. Учений з'ясовує причини інформаційних революцій, окреслює важливу роль раннього книговидання для розвитку культури України та її державотворення. Автор ґрунтовно досліджує передумови зародження друкарства на наших теренах та у хронологічній послідовності подає його історію: перша друкована література, видавничі осередки та їх діяльність, найбільші друкарні та видавництва, організації та групи, які зробили вагомий внесок у розвиток книжкової справи. Науковець також розглядає тематику й особливості оформлення видань та їх вплив на розвиток літературних мов.

У праці "Історія видавничої справи" (2003) М. Тимошика [22] окремий розділ присвячено дослідженню окресленого періоду: "Видавничий рух доби визвольних змагань українського народу (1917—1920 рр.)". Автор висвітлює стан вітчизняного книгодрукування напередодні Лютневої революції 1917 р., політику урядів у цій сфері, етапи формування нової видавничої мережі, репертуар друкованої продукції тощо. Вчений окремо розглядає Кам'янець-Подільський як видавничий та книгознавчий центр УНР.

У науковому доробку Г. Ковальчук репрезентовано низку розвідок та енциклопедичних статей про відомих книгознавців і бібліографів аналізованого періоду: С. Маслова, В. Іваницького, П. Балицького, С. Кондру, В. Ігнатієнка, Б. Зданевича, З. Ільницьку, А. Криловського та інших [9]. Учена наводить основні біографічні факти, стислу інформацію про наукові праці та діяльність, уміщені в різноманітних енциклопедіях і довідниках, зокрема багатотомниках "Енциклопедія сучасної України" та "Енциклопедія історії України", бібліографічному довіднику "Українські бібліографи. Біографічні відомості. Професійна діяльність. Бібліографія". Крім того, ґрунтовніші розвідки Г. Ковальчук оприлюднено в спеціалізованих бібліотекознавчих та книгознавчих виданнях ("Альманах бібліофілів", "Бібліотечний вісник", "Київський альманах бібліофіла", "Віктор Федорович Іваницький (1881—1955). Життя, віддане книзі") [2].

Численні дослідження становлення й розвитку видавничої та бібліографічної справи в Україні у період 1917—1918 рр. побачили світ на шпальтах журналу "Вісник Книжкової палати". Цій проблематиці приділили увагу М. Сенченко [15; 16], О. Федо-

това [26—29], Л. Дояр [5—7], О. Устіннікова [24], Є. Сипко [17; 18] та О. Васьківська [1].

М. Сенченко здійснює огляд стану вітчизняної видавничої справи та книгознавства крізь призму зародження й розвитку центру державної бібліографії в Україні та проводить бібліографічне дослідження на межі з історичним.

Статті О. Федотової присвячено безпосередньо спецфонду Книжкової палати України 1917—1921 рр. Авторка аналізує документний масив за різними критеріями (за складом основного тексту, періодичністю, цільовим призначенням, мовою); подає статистичні дані (автори, видавництва, місце видання, тематика); формулює принципи укладання бібліографічного покажчика. Крім того, вчена досліджує історію формування спецфонду Книжкової палати України та проблему цензури у вітчизняному книжковому просторі.

О. Васьківська з'ясовує специфіку розвитку книговидання у роки визвольних змагань у різних губерніях України: Київській, Харківській, Херсонській, Катеринославській, Полтавській, Подільській, Чернігівській, Волинській і Таврійській. Завдяки регіональному підходу авторка виявляє як загальні закономірності динаміки вітчизняної книжкової справи, так і її специфічні риси, властиві конкретній місцевості чи певним видавничим осередкам. Дослідниця також аналізує кількісні показники випуску літератури зазначеної доби.

У "Віснику Книжкової палати" репрезентовано й вужчий сегмент досліджень, присвячених окремим видавництвам спецфонду. Наприклад, об'єктом вивчення Л. Дояр є спецфонд, проте предметом — видання історичного змісту (наукові та науково-популярні праці, навчальна література, історична белетристика). Особливу увагу вчена приділяє забороненим цензурою та переслідуваним владою книгам.

Є. Сипко аналізує політичні та історичні видання, присвячені історії махновського руху та питанням української державності.

О. Устіннікова висвітлює бібліографічні видання зі спецфонду Книжкової палати України: каталоги видавництва, книгарень, бібліотек, проспекти книг видавничих і книготорговельних організацій, галузеві та краєзнавчі покажчики, критико-бібліографічні огляди. У процесі аналізу авторка спирається на сучасні вимоги й потреби бібліографії та робить акцент на головній меті її роботи — виявити рідкісні, невідомі або навіть втрачені через заборони твори друку з питань філології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перші згадки про усну словесність дійшли до нашого часу в рукописних джерелах Київської Русі. Літописи, житія, інші пам'ятки церковної та світської літератури містять відомості про традиції відзначення календарних народних свят, обрядові ігри й танці, весільні звичаї, поховальні голосіння, повір'я чи замовляння. Пісенні тексти зустрічаємо в писемних пам'ятках XVI—XVII століть, а у XVIII столітті з'являються перші фольклорні збірки — співаники [10].

Зміни в політичній, соціальній і гуманітарній сферах життя Європи на зламі XVIII та XIX століть

зумовили формування нових течій у філософії, літературі та мовознавстві. Поширення просвітницької ідеології й прагнення народів до національної самоідентифікації, становлення романтизму в мистецтві сприяли стрімкому розвитку етнографії та фольклористики, що разом із мовою стали своєрідними маркерами певного етносу, акумулюючи та віддзеркалюючи її світогляд, менталітет і традиції.

Період кінця XVIII — середини XIX ст., на думку Ф. Колесси, був першим етапом формування народознавчої науки, "романтичною добою української етнографії" [10]. Таке визначення науковець обрав саме через зв'язок між романтичною течією в літературі та посиленням зацікавленості фольклором. Українські поети й письменники, зокрема І. Котляревський, Т. Шевченко, П. Куліш, Є. Гребінка, П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка-Основ'яненко, активно використовували усну словесність, елементи народної культури в літературних творах. У той період побачили світ й оригінальні збірки уснопоетичних текстів. Найкращі зразки народного фольклору збирали історики, літературознавці та мовознавці, які не лише записували тексти, а й намагалися їх науково осмислити та інтерпретувати. Значний внесок у розвиток фольклористики зробили відомі українські вчені М. Максимович, Я. Головацький, І. Вагилевич, І. Срезневський, П. Лукашевич. Проте, на жаль, ці дослідження обмежувалися лише аналізом уснопоетичних текстів і не відображали інших граней народної культури.

У другій половині XIX ст. дослідження фольклору стають ґрунтовнішими, виразні спроби сформувати методологію наукової роботи, систематизувати та класифікувати зразки народної творчості. Науковці розширюють дослідницьке коло, що охоплює не лише словесність, а й обряди, звичаї, ритуали. Відтоді бере відлік другий період розвитку української етнографії, який пов'язують із діяльністю Наукового товариства імені Шевченка (НТШ) (І. Франко, В. Гнатюк, В. Шухевич, Ф. Колесса, М. Грушевський), Південно-Західного відділу Російського географічного товариства (П. Чубинський, П. Жигецький, Хв. Вовк, М. Лисенко), Новоросійського університету в Одесі (В. Григорович, О. Маркевич, В. Ястребов), Харківського університету (І. Боровиковський, А. Метлинський, М. Костомаров, О. Потебня, М. Сумцов), Київського університету Святого Володимира (В. Антонович, М. Довнар-Запольський, А. Лобода) та окремих письменників і вчених (П. Куліш, Марко Вовчок, Ганна Барвінок, М. Маркевич, М. Драгоманов та ін.). Учені поступово розширювали проблематику, порушували нові питання й теми, зосереджуючись не лише на естетиці фольклорних текстів, а й на їх прагматичних, сакральних і соціальних функціях. Постійно зростала кількість наукових розвідок, присвячених народній творчості, й наприкінці XIX — на початку XX ст. фольклористика, або у той період — етнографія, виокремилася в самостійну галузь науки.

Новий етап позитивних змін і відчутного розвитку науки, культури й мови припадає на 1917—

1918 рр. — добу Української Народної Республіки (УНР) і Української Держави (Гетьманату). Прогрес торкнувся й видавничої сфери: розпочався активний друк навчальної, наукової та науково-популярної літератури; художніх творів українських класиків, сучасних авторів, зарубіжних письменників у перекладі українською мовою; видань політично-освітнього спрямування. За результатами книгознавчих досліджень О. Васьківської [1], упродовж 1917—1918 рр. вітчизняними видавництвами надруковано 6503 книги, з-поміж яких і фольклористичні видання та фольклорні тексти, які досі не становили об'єкт вивчення.

У спецфонді Книжкової палати України за 1917—1918 рр. налічується 2396 друкованих одиниць книжкових видань, із них 663 примірники — художня література, літературознавчі праці, фольклористичні розвідки та фольклорні видання. Аналізований сегмент становить невелику частину фонду — лише 60 одиниць, із них 13 видань — фольклористичні дослідження, решта 47 — збірки фольклору, окремі фольклорні тексти (здебільшого орієнтовані на дітей), а також зразки народної творчості, що увійшли до збірників художньої літератури.

Майже половину загальної кількості цих видань надруковано в Києві (49%), де зосередилися провідні видавництва "Час", "Сяйво", "Криниця" та "Дзвін"; значну кількість — у Катеринославі (21%) і Полтаві (11%). Розподіл за місцем друкування наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Фольклористичні видання за місцем друкування (у % до загальної кількості)

Місце видання	К-сть одиниць	%
Київ	23	49
Катеринослав	10	21
Полтава	5	11
Черкаси	2	5
Вінниця	1	2
Кам'янець-Подільський	1	2
Харків	1	2
Два місця видання	3	6
Без місця видання	1	2
Усього	47	100

Дані табл. 2. свідчать, що найпродуктивніше на ниві фольклористики працювали видавництва "Нашим дітям" і "Криниця" (по 11%).

Таблиця 2

Фольклористичні видання за видавництвами (у % до загальної кількості)

Видавництво	К-сть одиниць	%
Нашим дітям	5	11
Криниця	5	11
Сіяч	3	7
Сміх	3	7
Стежка додому	3	7
Друкарь	2	4

Пед. бюро Полтав. губерн. земства	2	4
Слово	2	4
Волошки	1	2
Друк. І. Л. Фрішберга	1	2
Друк. Раїціса	1	2
Зірка	1	2
Катеринослав. губерніял. земство	1	2
Київ. нар. управа	1	2
Нац. свідоміст	1	2
Благодійне товариство	1	2
Поділ. укр. нац. союзу	1	2
Просвещение	1	2
Книгозбірня	1	2
Дзвін	1	2
Просвіта	1	2
Час	1	2
Укр. накладня	1	2
Укр. т-во шк. освіти	1	2
Шк. від. Поділ. губерн. земства : Нова друк. Пойлішера	1	2
Без видавництва	5	11
Усього	47	100

Здійснити чітку класифікацію видань за видами відповідно до сучасних стандартів неможливо, адже за часів УНР видавнича справа розвивалася стрімко, проте стихійно [22, с. 296—297]. Видавцям бракувало узгодженості дій і централізованої підтримки, тому в основу класифікації фольклорної літератури покладено жанрово-тематичну ознаку.

Серед досліджуваних видань виокремимо такі:

- казкова проза — 27 друк. од.;
- пісенність (збірки та публікації календарно-обрядової, соціально-побутової та родинно-обрядової лірики) — 11;
- паремії — 1;
- думи — 4;
- міфологія — 1;
- неказкова проза — 2;
- народна драма (вертеп) — 1.

Отже, найбільшу частину становить казкова проза. У цьому масиві немає жодної збірки фольклорних текстів, лише окремі видання казок для дітей. Відповідно, ці тексти відрізнялися від уміщених у фольклорних збірках (записані зі слів респондентів, без змін і редагування). Оскільки видання для дітей випускали з виховною та навчальною метою, твори редагували відповідно до норм літературної мови. Наприклад, у видрукованій київським видавничим товариством "Дзвін" збірці "Українські казки. Випуск 1" (1917) на титульній сторінці зазначено й функції укладачів: "Зредагували В. Винниченко та Ю. Сірий (Ю. Тищенко)" [23]. До збірки входять казки: "Коржик", "Рукавичка", "Котик", "Кривенька качечка", "Лисичка, Котик і Півник", "Пан Коцький", "Про Лисичку-сестричку і Вовчика-брата". У книзі наявні ілюстрації, але ім'я художника не зазначено, підпису під малюнками також немає.

Проте трапляються й видання, тексти яких подано в оригіналі, як-от збірка "Дітські пісні, казки й

загадки" (Укр. т-во шк. освіти, 1917), котру уклад письменник та етнограф М. Лободовський. Книга, що є передруком видання 1876 р. із додаванням ілюстрацій П. Холодного, містить 12 прозових казок: "Горобець та Билина", "Рукавичка", "Колобок", "Лисичка, Котик і Півник", "Коза-Дерева", "Пан Коцький", "Івашко", "Солом'яний бичок", "Кривенька качечка", "Лисичка-сестричка і Вовк-панібрат", "Яйце-Райце", "Царівна-жаба". Після кожного твору зазначено місце, де його записано. Проте письменник і педагог О. Діхтяр у рецензії, уміщеній у "Книгарі", розкритикував укладача збірки: "Тільки казочки "Горобець та Билина", "Рукавичка та "Колобок" записані більш-менш доброю мовою; що ж до решти, то їх по запису навіть і порівняти неможна з тією чудово-барвистою, простою мовою, якою переказав ці казочки Б. Грінченко" [4, с. 139]. Рецензент також звертає увагу на хаотичний виклад матеріалу й підсумовує: "Книжечка мало дасть духовного спожитку навіть діткам дошкільного віку, а за для школярів вона зовсім не придатна" [4, с. 138].

Ілюстрував збірку П. Холодний — графік, живописець і художник-монументаліст, громадський, політичний та освітній діяч, один із засновників Всеукраїнської учительської спілки, організатор і заступник голови Українського товариства шкільної освіти [20, с. 408], яке, власне, й оприлюднило збірку. Цим малюнкам у "Книгарі" присвячено окрему рецензію мистецтвознавця та живописця М. Бурачека. Автор схвально їх охарактеризував, назвавши щирими й простими, "без нахилу до модерних "ізмів" [4, с. 140]. Позитивну оцінку здобули стиль і тематика зображень (звірі з казок, глиняні свистунці, ляльки-мотанки, пейзажі та дітлахи). Головним недоліком М. Бурачек вважав якість друку ілюстрацій, до чого видавцеві слід було поставитися уважніше [4, с. 140].

Певні тексти українських народних казок або запозичені зі збірок фольклору без змін, або "переказані" авторами. Наприклад, без літературного опрацювання й редагування надруковано твори в першому випуску "Українських народних казок" (1918), зібраних Іваном та Панасом Рудченками, які цікавилися народною творчістю, ґрунтовно її досліджували, а головне, збирали. Зокрема, І. Рудченко опублікував етнографічні розвідки, впорядкував та видав 1874 р. збірку "Чумацкие народные песни", у 1869 та 1870 рр. — два томи збірки "Народные южнорусские сказки". Саме з другого тому дібрано твори для "Українських народних казок", як-от: "Рукавичка", "Колобок", "Котик і Півник", "Лисичка-сестричка і Вовк-панібрат", "Солом'яний бичок". Надрукувало збірочку видавниче товариство "Зірка" в Полтаві, яке започаткував та очолив П. Рудченко (Панас Мирний) у 1918—1919 рр. [3]. Випуск анонсовано як перший, проте інформації щодо продовження серії не знайдено.

Окремі видання текстів казкової прози вийшли у світ у Катеринославі в серії "Дитяча бібліотека" (видавництво зазначено лише у випуску 1918 р. — "Вид. катериносл. губерніал. земства"), зокрема: "Пан Коцький" (1917), "Цап та Баран. Три пряшки-тіточка" (1917), "У неволі. Дві білки. Дурний вовк" (1918). До

книг увійшли народні казки, які переказав та опрацював письменник і перекладач І. Труба. Підтвердженням високого рівня видань стала рецензія письменниці та літературознавиці С. Русової, оприлюднена в часопису "Книгарь": "Відома народня казка, теж трохи перероблена д. Трубою, але гарно ним переказана" [14, с. 465]. Казка "Три пряшки-тіточка" не належить до українського фольклору — це німецький твір, перекладений зі збірки братів Грім, однак у виданні відповідної вказівки немає.

Збірка "Казки баби Оксани" (1918), випущена в Києві видавничою спілкою "Книгозбірня", — єдина книга в доробку дитячої письменниці С. Корвін-Павловської, про яку є згадки. Замало інформації й про авторку, зокрема у праці письменника О. Лугового "Визначне жіноцтво України", що вийшла друком 1942 р. у Торонто, С. Корвін-Павловській присвячено лише кілька рядків: "Писала під псевдонімом — Зірка. З праць її є більш знані "Казки баби Оксани". Розстріляна 1920 року більшовиками у Києві" [11, с. 177].

У передмові до видання "Казки баби Оксани" упорядниці зауважує, що лише "через багато років записала з пам'яті" казки, що їй оповідала бабуся. Збірка належить до фольклору, адже тексти й справді народні, а їх варіанти трапляються в інших виданнях казкової прози. Цю думку підтверджує й рецензія О. Ходзицького: "...це народні казки, що чувала колись у дитинстві від старенької няні своєї п. Корвін-Павловська" [31, с. 1633]. Книга перша складається з казок: "Царівна-жаба", "Рябеньке яєчко", "Як Вовк обдурих Лисичку", "Про Горобчика та Гілячку", "Дотепна Гандзя", "Горщик", "Про пана Котулевича", "Як Гриць орла рятував". Ілюстрації до книги С. Корвін-Павловська створила власноруч. У рецензії також зазначено, що "книжечка ця є поки що першою частиною казок" [31, с. 1633], але наступних випусків не знайдено.

Крім українських народних, виходили друком і переклади (або перекази) казок інших народів — осетинські, чеські, німецькі та французькі. Осетинські казки перекладав і записував письменник С. Васильченко. У фонді зберігається чотири видання: "Княженко" (1917), "Левень" (1917), "Чарівна коза. Мені моє" (1918), "Чорний орел" (1918), випущені київським товариством "Криниця". Упоряднику вдалося перекласти тексти мовою, характерною і природною саме для цього жанру, на чому наголошує літературознавиця Н. Ніковська: "...мова епічна казкова, обточена. Ні слова зайвого, тільки те, що вимагається казкою, — і через це строго-лаконічна" [13].

Друкували також і казки основоположників міфологічної школи фольклористики братів Грім, перекладені або переказані українською. Хоча ці твори відомі світу під їхнім ім'ям, по суті є народними. У фонді зберігаються третя, друга та четверта книги з серії "Казки братів Грім", переказані І. Трубою. Випуск побачив світ у Катеринославі 1918 р. у видавництві "Стежка додому", заснованому І. Трубою у тому самому році для публікації складеної ним однойменної читанки [22, с. 275]. У фондах інших книгозшивищ зазначені видання не знайдено.

Кожна книга містить чотири-п'ять казок. Зміст другої книги: "Зачароване дерево", "Івасик і Леся", "Іван-Правда і Йван-Кривда", "Три брати"; книга третя: "Іван Їжак", "Біла гадюка", "Незабудка", "Всяка наволоч", "Вуглина, Біб та Соломинка"; книга четверта: "Братик та сестричка", "Три пряхки-тіточки", "Синій вогник", "Підтопані черевички", "Дід з онуком". Як бачимо з певних назв, зокрема "Івасик і Леся", "Іван-Правда і Йван-Кривда", "Іван Їжак", І. Труба не лише переклав чи переказав ці казки, а й адаптував їх для українських дітей.

Чеські народні казки у фонді репрезентовано такими виданнями: збірка, до якої увійшли твори "Братик та сестричка" (1917) та "Брат і сестричка. Семеро гайворонів" (1918), переказані С. Русовою; "Щастя й розум: чеська народна казка записана К. Ербеном" (1918); збірка "Чеські оповідання для дітей" (1918). С. Русова, на відміну від І. Труби, не адаптувала свої переклади казок, зберігаючи в текстах народний колорит. О. Ходзицький у рецензії зазначав: "...це народні чеські казки, так гарно переказані п. Русовою, що навіть в перекладі заховують почасти ознаки свого національного походження" [30, с. 1057].

До збірки "Чеські оповідання для дітей" входять казки "Щастя й розум", "Про те, як один хлопець оповідав казку та й не скінчив її", "Три метелики" й невеликі оповідання — "народні загадки-дотепи": "П'ять братів", "Сподіваний млинець" та "Дотепний хлопчик" [32, с. 1057]. З перелічених творів казку "Щастя й розум" переклав М. Кривинюк, а решту текстів збірки — його дружина О. Косач-Кривинюк. Збірка ілюстрована, але ім'я художника не зазначено.

Народні казки входять і до "Збірки казок і оповідань для читання в школі", що містить твори "Злидні", "Котигорошко" та народну легенду "Великодня п'ятниця". Ім'я упорядника не з'ясовано, як і

джерело, з якого запозичено тексти. Не зазначено імен укладачів і в збірці казок "Звірячі пригоди" (1918).

Більшу частину досліджених видань супроводжують ілюстрації, проте зазвичай вони анонімні. У фонді зберігаються видання казок, в яких малюнкам відведено майже половину площі, й відіграють вони не менш важливу роль, аніж текст. До таких книжечок належать "Цап та Баран" (видавництво "Нашим дітям", 1918) і "Рукавичка" (Київська народна управа, 1918) з ілюстраціями художника та збирача фольклору В. Карріка (серія "Мальовані казочки") [21]. Видання відомого журналіста й карикатуриста, який переказував народні казки та супроводжував їх яскравими малюнками, виходили друком у Москві та Санкт-Петербурзі російською мовою, проте, крім зразків російської народної творчості, містили й чимало українського фольклору.

Щодо книг українською мовою, жодної інформації про них не знайдено, тому важко точно визначити, чи це переклад переказаних В. Карріком казок, чи оригінальні тексти, дібрані зі збірок українського фольклору й доповнені ілюстраціями. Видання В. Карріка, які зберігаються у фонді Книжкової палати України, не знайдено в інших книгосховищах.

Чотири випуски казок, надрукованих видавництвом "Нашим дітям", містять ілюстрації Ю. Павловича: "Коза-Дереза" (3-тє вид., 1918), "Кривенька качечка" (3-тє вид., 1918), "Солом'яний бичок" (3-тє вид., 1918), "Червона хусточка: французька казочка" (3-тє вид., 1918, перекладача не зазначено). Художник-етнограф співпрацював з антропологом та етнографом Хв. Вовком, ілюструючи його праці. У 1910—1916 рр. створював малюнки до українських народних казок, які вийшли друком в Петербурзі мовою оригіналу [19]. Ґрунтовної інформації про роки виходу 1-го та 2-го видань казок не знайдено.

(Далі буде)

Список використаної літератури

1. Васьківська О. Л. Книговидавнича справа в губерніях України у роки визвольних змагань (1917—1920 рр.): тенденції розвитку / Ольга Васьківська // Вісник Книжкової палати. — 2018. — № 2. — С. 38—48.
2. Віктор Федорович Іваницький (1881—1955). Життя, віддане книзі / упоряд., наук. ред. Г. І. Ковальчук. — Київ : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2018. — 312 с.
3. Григоренко І. В. Культурно-громадська діяльність Панаса Мирного у його листуванні з сучасниками / Григоренко І. В. // Гілея. — 2010. — Вип. 41. — С. 195—202.
4. Діхтяр О. Дітські пісні, казки й загадки / Олекса Діхтярь // Книгарь. — 1917. — Число 3. — С. 138—141. — Рец. на кн.: Дітські пісні, казки й загадки / зложив М. Лободовський ; з рис. худож. П. І. Холодного. — Київ : Укр. т-во шк. освіти, 1917. — 130, II с.
5. Дояр Л. Маловідомий історико-український компонент спецфонду Книжкової палати України (1918—1919 рр.) / Лариса Дояр // Вісник Книжкової палати. — 2018. — № 8. — С. 39—43.
6. Дояр Л. Перші надходження Книжкової палати України (книгодруки 1917 р.) / Лариса Дояр // Вісник Книжкової палати. — 2018. — № 12. — С. 6—9.
7. Дояр Л. Спецфонд Книжкової палати України (1917—1921 рр.): заборонені книгодруки з історичної галузі / Лариса Дояр // Вісник Книжкової палати. — 2018. — № 7. — С. 49—52.
8. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Я. Ісаєвич. — Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. — 520 с.
9. Ковальчук Г. І. Український науковий інститут книгознавства (1922—1936) / Г. І. Ковальчук. — Київ : Академперіодика, 2015. — 684, [4] с. : іл.
10. Колесса Ф. Історія української етнографії / Ф. Колесса ; передм. Г. А. Скрипник. — Київ : [б. в.], 2005. — 368 с.
11. Луговий О. В. Визначне жіноцтво України : іст. життєписи у чотирьох частинах / Ол. Луговий. — Торонто, 1942. — 251 с.
12. Матросов Я. М. Сподвижник української справи на Катеринославщині Іван Михайлович Труба (1878—1950) / Я. М. Матросов // Українська біографістика. — 2015. — Вип. 12. — С. 251—282.
13. Ніковська Н. Чорний Орел : осетин. казка / Н. Христо // Книгарь. — 1918. — Число 8. — С. 463. — Рец. на кн.: Чорний Орел : осетин. казка / записав С. Васильченко. — Київ : Криниця, 1917. — 27 с. : іл.

14. Русова С. Пан Коцький / С. Русова // Книгарь. — 1918. — Число 8. — С. 464—465. — Рец. на кн.: Пан Коцький : нар. казка / переказав І. М. Труба. — Катеринослав : [б. в.], 1917. — 14 с.
15. Сенченко М. Зародження центру державної бібліографії в Україні / Микола Сенченко // Вісник Книжкової палати. — 2018. — № 10. — С. 3—9.
16. Сенченко М. Книжковій палаті України — 95 років, що далі? / Микола Сенченко // Вісник Книжкової палати. — 2014. — № 1. — С. 3—8.
17. Сипко Є. Про махновський рух за матеріалами спецфонду Книжкової палати України / Євген Сипко // Вісник Книжкової палати. — 2002. — № 7. — С. 44—45.
18. Сипко Є. Українська державницька ідея: бібліографічний огляд за матеріалами спецфонду Книжкової палати України / Євген Сипко // Вісник Книжкової палати. — 2001. — № 5. — С. 30—31.
19. Сіренко С. Етнограф і художник Юрій Павлович / С. Сіренко // Етнографія. — Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2009/SERDYK_2002.htm#P_6. — Назва з екрана.
20. Стрельський Г. Холодний Петро / Стрельський Г. // Енциклопедія історії України : у 10 т. / голов. редкол. В. А. Смолій. — Київ, 2013. — Т. 10 — С. 408.
21. Тетеревлева Т. П. Развитие традиций авторской иллюстрации в детской книге пореволюционного Русского Зарубежья / Т. П. Тетеревлева // Художники-иллюстраторы русского зарубежья и детская литература : сб. статей. — Санкт-Петербург, 2011. — Режим доступа: <http://www.artz.ru/download/1805097769/1804856792/10>. — Загл. с экрана.
22. Тимошик М. Історія видавничої справи / М. Тимошик. — 2-ге вид., виправлене. — Київ : Наша культура і наука, 2007. — 496 с.
23. Українські казки / зредагували В. Винниченко, Ю. Сірий. — Київ ; Харків : Дзвін, [1917?]. — Вип. 1. — 24 с. : іл.
24. Устіннікова О. Відображення філологічних видань на сторінках бібліографічних покажчиків 1918—1921 років (за матеріалами спецфонду Книжкової палати України) / Ольга Устіннікова // Вісник Книжкової палати. — 2002. — № 9. — С. 33—35.
25. Федотова О. Аналіз документального масиву видань спецфонду Книжкової палати України періоду 1917—1921 рр. / Оксана Федотова // Вісник Книжкової палати. — 2000. — № 7. — С. 26—29.
26. Федотова О. Спецфонд Книжкової палати України: передумови створення, шляхи еволюції та характеристика з позицій сьогодення / Оксана Федотова // Вісник Книжкової палати. — 1999. — № 11. — С. 28—32.
27. Федотова О. До характеристики нового ретроспективного науково-допоміжного бібліографічного покажчика "Спецфонд Книжкової палати України (1917—1921 рр.). Додатковий випуск" / Оксана Федотова // Вісник Книжкової палати. — 2002. — № 8. — С. 4.
28. Федотова О. Особливості підготовки й характеристика нового бібліографічного покажчика "Спецфонд Книжкової палати України" (1917—1921) / Оксана Федотова // Вісник Книжкової палати. — 2002. — № 1. — С. 10—11.
29. Федотова О. Стан і основні напрями роботи з підготовки бібліографічних покажчиків "Спецфонд Книжкової палати України" / Оксана Федотова // Вісник Книжкової палати. — 2002. — № 7. — С. 13.
30. Ходзицький О. Брат і сестричка. Семеро гайворонів : (нар. чеські) / Олександр Ходзицький // Книгарь. — 1919. — Число 17. — С. 1056—1059. — Рец. на кн.: Брат і сестричка ; Семеро гайворонів / пер. з чес. С. Русової. — Київ : Волошки, 1918. — 32 с. : іл.
31. Ходзицький О. Казки баби Оксани / Олександр Ходзицький // Книгарь. — 1919. — Число 23/24. — С. 1631—1637. — Рец. на кн.: Корвін-Павловська С. Казки баби Оксани / Ст. Корвін-Павловська (Зірка) ; з мал. авт. — Київ : Книгозбірня, 1918. — Ч. 1. — 35 с. : іл.
32. Ходзицький О. Чеські оповідання для дітей / Олександр Ходзицький // Книгарь. — 1919. — Число 17. — С. 1056—1059. — Рец. на кн.: Чеські оповідання для дітей / пер. з чеш. Ольги і Михайла Кривинюків. — Катеринослав : Слово, 1918. — 29, [1] с. : іл.

В исследовании рассмотрены фольклорные издания 1917—1918 гг., хранящиеся в спецфонде Книжной палаты Украины — неотделимой части фонда Государственного архива печати 1917—1976 гг., в котором содержится литература, запрещенная органами цензуры. Проанализированы как отдельные издания произведений фольклора и фольклорные сборники, так и публикации фольклорных текстов в сборниках художественной литературы. Проведен статистический анализ фольклорных произведений: по количеству изданий в целом, месту издания, издательству; приведена классификация книг по их тематике и жанрам фольклора. Осуществлен книговедческий анализ фольклорных изданий и исследована не только содержательная составляющая книг, но и главный источник тогдашней критики — журнал "Книгарь. Летопись украинской литературы", издававшийся Обществом "Время" в Киеве с сентября 1917 до марта 1920 г. Выяснены имена составителей, в частности осуществлена поисковая работа по расшифровке криптонимов и псевдонимов, информации о малоизвестных или неизвестных именах. Акцентируется внимание на иллюстрациях к изданиям и именах иллюстраторов. Из-за объема материала исследование разделено на две части, и первая посвящена изучению изданий сказочной прозы (которые составляют большую часть исследуемого массива литературы). Осуществлен обзор последних научных публикаций, однако, поскольку фольклорные издания 1917—1918 гг., хранящиеся в спецфонде Книжной палаты Украины, на момент написания данной статьи были неисследованными, публикации, посвященные именно им, найдены не были. Соответственно, рассмотрены труды и исследования, которые полностью или частично посвящены книгоизданию и книгам 1917—1918 гг. в целом. Исследование относится к междисциплинарным, так как находится на пересечении книговедения, библиографии и фольклористики.

Ключевые слова: фольклористика, фольклор, спецфонд, Книжная палата Украины, сказочная проза, "Книгарь", книговедение, фольклорные издания, сборники фольклора

The author considers folklore editions of 1917—1918 years that are stored in the special fund of the Book Chamber of Ukraine — a part of the State Archive of Printing 1917—1976 years that wasn't separated and contains publications which were prohibited by censorship bodies. Separate editions of folklore piece and folklore collections are analyzed, as well as the publication

of folklore texts contained in collections of fiction. The statistical analysis of folklore editions is conducted: by the number of publications in general, by the place of publication, by the publishing house; the classification of books according to their subjects and folklore genres presented in them is carried out as well. Book analysis of folklore editions is carried out. Thus, the author examines not only the content of the book, but also appeals to the books reviews of 1917—1918 years: the journal "Knyhar. Litopys ukrainskoho pysmenstva", published by the Association "Chas" in Kyiv from September 1917 to March 1920, is chosen as the main source of reviews. The author considers names of compilers, in particular, the research work on the decryption of pen names and pseudonyms, information about unknown names is carried out. The author of the article also draws attention to illustrations and names of illustrators. Because of amount of materials, the study is divided into two parts, and the first one is devoted to the study of the editions of fairy-tale prose (which make up the majority of the studied folklore editions). The author also reviews the latest scientific publications, however, since the folklore editions of 1917—1918 years, which are stored in the special fund of the Book Chamber of Ukraine, at the time of writing of this article, were not studied and publications devoted to them were not found. Therefore, the research and studies considered are devoted (whole or partly) to the book publishing and editions of 1917—1918 years. This study may be termed multidisciplinary because it is on the verge of bibliography and folklore.

Keywords: folklore, folklore studies, special fund, The Book Chamber of Ukraine, fairy-tale prose, Knyhar, bibliography, folklore editions, collections of folklore

References

1. Vaskivska O. L. (2018). Knyhovydavnychy sprava v huberniakh Ukrainy u roky vyzvolnykh zmahan (1917—1920): tendentsii rozvytku. Visnyk Knyzhkovoï palaty, 2, 38—48.
2. Kovalchuk H. I. (Ed.). (2018). Viktor Fedorovych Ivanytskyi (1881—1955). Zhyttia, viddane knyzi. Kyiv : Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho.
3. Hryhorenko I. V. (2010). Kulturno-hromadska diialnist Panasa Myrnoho u yoho lystuvanni z suchasnykamy. Hileia, 41, 195—202.
4. Dikhtiar O. (1917). Ditski pisni, kazky y zahadky. Knyhar, 3, 138—141.
5. Doiar L. (2018). Malovidomyi istoryko-ukrainskyi komponent spetsfondu Knyzhkovoï palaty Ukrainy (1918—1919). Visnyk Knyzhkovoï palaty, 8, 39—43.
6. Doiar L. (2018). Pershi nadkhodzhennia Knyzhkovoï palaty Ukrainy (knyhodruky 1917 r.). Visnyk Knyzhkovoï palaty, 12, 6—9.
7. Doiar L. (2018). Spetsfond Knyzhkovoï palaty Ukrainy (1917—1921): zaboroneni knyhodruky z istorychnoi haluzi. Visnyk Knyzhkovoï palaty, 7, 49—52.
8. Isaievych Ya. (2002). Ukrainske knyhovydannia: vytoky, rozvytok, problem. Lviv : Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy.
9. Kovalchuk H. I. (2015). Ukrainskyi naukovyi instytut knyhoznavstva (1922—1936). Kyiv : Akadempriodyka.
10. Kolessa F. (2005). Istoriia ukrainskoi etnohrafii / F. Kolessa. Kyiv.
11. Luhovyi O. V. (1942). Vyznachne zhinotstvo Ukrainy : ist. zhyttiepysy u chotyrokch chastynakh. Toronto.
12. Matrosov Ya. M. (2015). Spodvyzhyk ukrainskoi spravy na Katerynoslavshchyni Ivan Mykhailovych Truba (1878—1950). Ukrainska biohrafistyka, 12, 251—282.
13. Nikovska N. (1917). Chorny Orel : osetyn. Kazka. Knyhar, 8, 463.
14. Rusova S. (1917). Pan Kotskyi. Knyhar, 8, 464—465.
15. Senchenko M. (2018). Zarodzhennia tsentru derzhavnoi bibliohrafii v Ukraini. Visnyk Knyzhkovoï palaty, 10, 3—9.
16. Senchenko M. (2014). Knyzhkovii palati Ukrainy — 95 rokiv, shcho dali? Visnyk Knyzhkovoï palaty, 1, 3—8.
17. Sypko Ye. (2002). Pro makhnovskyi rukh za materialamy spetsfondu Knyzhkovoï palaty Ukrainy. Visnyk Knyzhkovoï palaty, 7, 44—45.
18. Sypko Ye. (2001). Ukrainska derzhavnytska ideia: bibliohrafichniy ohliad za materialamy spetsfondu Knyzhkovoï palaty Ukrainy. Visnyk Knyzhkovoï palaty, 5, 30—31.
19. Sirenko S. (2002). Etnohraf i khudozhnyk Yurii Pavlovych. http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2009/SERDYK_2002.htm#P_6.
20. Strelskyi H. (2013). Kholodnyi Petro. In Smolii V. A. (Ed.). Entsyklopediia istorii Ukrainy : u 10 t. (T. 10). Kyiv.
21. Teterevleva T. P. (2011) Razvytye tradytsyi avtorskoï yllustratsyy v detskoï knyhe porevoliutsyonnoho Russkoho Zarubezhia. <http://www.artz.ru/download/1805097769/1804856792/10>.
22. Tymoshyk M. (2007). Istoriia vydavnychoi spravy (2nd ed.). Kyiv : Nasha kultura i nauka.
23. Vynnychenko V. & Siryi Yu. (Eds.). (1917?). Ukrainski kazky. Kyiv ; Kharkiv : Dzvyn, [1917?], 1.
24. Ustinnikova O. (2002). Vidobrazhennia filolohichnykh vydan na storinkakh bibliohrafichnykh pokazhchykiv 1918—1921 rokiv (za materialamy spetsfondu Knyzhkovoï palaty Ukrainy). Visnyk Knyzhkovoï palaty, 9, 33—35.
25. Fedotova O. (2000). Analiz dokumentalnoho masvyvu vydan spetsfondu Knyzhkovoï palaty Ukrainy periodu 1917—1921 rr. Visnyk Knyzhkovoï palaty, 7, 26—29.
26. Fedotova O. (1999). Spetsfond Knyzhkovoï palaty Ukrainy: peredumovy stvorennia, shliakhy evoliutsii ta kharakterystyka z pozytsii sohodennia. Visnyk Knyzhkovoï palaty, 11, 28—32.
27. Fedotova O. (2002). Do kharakterystyky novoho retrospektyvnoho naukovo-dopomizhnoho bibliohrafichnoho pokazhchyka "Spetsfond Knyzhkovoï palaty Ukrainy (1917—1921 rr.). Dodatkovyi vypusk". Visnyk Knyzhkovoï palaty, 8, 4.
28. Fedotova O. (2002). Osoblyvosti pidhotovky y kharakterystyka novoho bibliohrafichnoho pokazhchyka "Spetsfond Knyzhkovoï palaty Ukrainy" (1917—1921). Visnyk Knyzhkovoï palaty, 1, 10—11.
29. Fedotova O. (2002). Stan i osnovni napriamy roboty z pidhotovky bibliohrafichnykh pokazhchykiv "Spetsfond Knyzhkovoï palaty Ukrainy". Visnyk Knyzhkovoï palaty, 7, 13.
30. Khodzytskyi O. (1919). Brat i sestrychka. Semero haivoroniv : (nar. cheski). Knyhar, 17, 1056—1059.
31. Khodzytskyi O. Kazky baby Oksany. Knyhar, 23/24, 1631—1637.
32. Khodzytskyi O. Cheski opovidannia dlia ditei. Knyhar, 17, 1056—1059.

Надійшла до редакції 12 червня 2019 року

5. Dobko T. V. (2013). Dovidkovo-bibliografichna diialnist naukovykh bibliotek Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy: stanovlennia ta rozvytok (KhKhst. — pershe desiatyllittia KhKhIst.) [Reference and bibliographic activity of the scientific libraries of the National Academy of Sciences of Ukraine: formation and development (XX century — the first decade of the XXI century)]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Spirin O. M., Ivanova S. M., Novytskyi O. V. (2012). Elektronni bibliotechni informatsiini systemy naukovykh i navchalnykh zakladiv [Electronic library information systems of scientific and educational institutions]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Pro vyshchuosvitu : zakon Ukrainy [Law of Ukraine "On Higher Education"] (2006). Kyiv [in Ukrainian].
8. Pro osvitu : zakon Ukrainy [Law of Ukraine "On Education"]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 38—39, st. 380. <http://http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. Title from the screen [in Ukrainian].
9. Kaliberda N., Yasinska O., Pivniuk O. (2016). Elektronni informatsiini resursy v systemi bibliotechno-informatsiinoho obsluhovuvannia naukovoï biblioteki [Electronic information resources in the system of library and information service of the scientific library]. *Bibliotechnyi visnyk*, 6, 21—28 [in Ukrainian].
10. Konoval L. V. (2013). Metody doslidzhennia korystuvachiv biblioteki ta yikh informatsiinykh potreb [Methods of studying library users and their information needs]. Adaptatsiia zavdan i funktsii naukovoï biblioteki do vymo hrozvytku tsyfrovyykh informatsiinykh resursiv : materialy Mizhnar. nauk. konf. (Kyiv, 8—10 zhovt. 2013 r.). (s. 78—80). Kyiv [in Ukrainian].
11. Konoval L., Yakovenko, O. (2016). Tradytsiini ta novatsiini aspekty orhanizatsii roboty z nezadovolenyimi zapytamy korystuvachiv u naukoviï bibliotetsi [Traditional and innovative aspects of organizing work with unsatisfied user requests in a research library]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainyim. V. I. Vernadskoho*, 44, 126—141 [in Ukrainian].
12. Lobuzina E. V. (2017). Informatsionnyj portal "Nauka Ukrainy: dostup k znaniyam" [Information portal "Science of Ukraine: access to knowledge"]. *Biblioteki natsionalnykh akademij nauk: problemy funkcionirovaniya, tendenczii razvitiya*, 14, 35—46 [in Russian].

Надійшла до редакції 18 червня 2019 року

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ



УДК 002.2:39](477)"1917/1918":[061.1:015](477.411)
DOI: 10.36273/2076-9555.2019.7(276).33-40

Альона Хайло,

науковий співробітник відділу ретроспективної бібліографії
Книжкової палати України,
e-mail: biblio@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1216-7399>

Видання фольклорних текстів 1917—1918 рр. у спеціалізованій фонді Книжкової палати України: книгознавчий аспект*

Збірок неказкової прози у фонді Державного архіву друку Книжкової палати України зберігається лише дві: "На розвагу старим дітям: дідові та бабині перекази" (1918), зібрані та записані С. Тобілевич (за редакцією В. Короліва-Старого), та башкирські народні перекази "Убогий Гирей" (1918), зібрані й перекладені О. Діхтярем.

Перша збірка надрукована київським видавництвом "Сміх" і здебільшого містить анекдоти та невеличкі народні оповідання, зібрані акторкою й письменницею С. Тобілевич. Видання малодосліджене, оскільки не вдалося віднайти жодної розвідки, присвяченої збірці чи загалом фольклористичному доробку С. Тобілевич (йдеться саме про доробок, який становлять прозові жанри фольклору); натомість виявлено лише невелику згадку про зазначену книгу. У виданні 1982 р. "Українські народні пісні в записах Софії Тобілевич" розміщено розвідку фольклориста та літературознавця С. Мишанича "Фольклористичний доробок Софії Тобілевич" [31]. Досліджуючи діяльність письменниці, автор зосереджується саме на пісенній, тобто музичній фольклористиці, лише побіжно згадуючи, що, крім ліричних жанрів, вона також записувала прозові фольклорні тексти. В розвідці вміщено світлини рукописів, поміж яких і обкладинка зібрання фольклорної прози "Дідові

казки. Сумні, веселі й жартівливі. Для розваги старих дітей зібрала Софія Тобілевич". С. Мишанич зазначає, що зібрання зберігається в рукописах 1935 р., а всі матеріали, згідно з титульним аркушем, записано в дожовтневий період [31]. Дослідник також зауважує, що "1918 р. частина казок, бувальщин, віршованих бесід, скоромовок тощо була надрукована в книжці "Дідові казки. Сумні, веселі й жартівливі. Для розваги старих дітей зібрала Софія Тобілевич" [31, с. 39]. Проте, крім назви та року видання, С. Мишанич не подає жодної інформації, тобто ані назви видавництва, що випустило збірку, ані місця видання. Назва книги, котра зберігається у фонді Книжкової палати України, як бачимо, відрізняється від поданої С. Мишаничем. Опис вмісту збірки також не збігається — дослідник аналізує не друковане видання, а рукопис (зокрема, перелічує фольклорні жанри, що увійшли в збірку). Редактором видання 1918 р. зазначено письменника та видавця В. Короліва (В. Королів-Старий), але інформації про його зв'язки із С. Тобілевич не знайдено.

Збірка "Убогий Гирей", опублікована київським видавництвом "Січ", складається з кількох фольклорних творів, які, згідно з назвою, є башкирськими народними переказами. Записав та, вочевидь, переклав тексти українською мовою педагог та письменник

* Закінчення. Початок див.: Вісник Книжкової палати. — 2019. — № 6. — С. 37—43.

О. Діхтяр (О. Діхтярь). Де та за яких обставин зібрано тексти точно встановити неможливо, адже у збірці, що зберігається у фонді, на це немає жодних вказівок. Проте у другому виданні, випущеному в Черкасах також 1918 р., є позначка: "Чугуїв, військовий табір, 1915, VII—26" [25]. Поодинокі біографічні дослідження містять порівняно небагато інформації про життя О. Діхтяра, як, власне, й автобіографії, написані 1919 та 1929 р., — в обох варіантах автор, описуючи своє життя впродовж 1915—1917 рр., обмежується лише інформацією про те, що служив тоді в армії [27]. Враховуючи відомості, подані в позначці до другого видання, можемо припустити, що перекази записано в армії від солдата-башкира. В автобіографії О. Діхтяр не згадує про фольклористичну діяльність, а назви переказів подає лише в переліку поміж літературознавчих праць чи художніх творів, жодним чином їх не відокремлюючи. Вказівка на те, що письменник займався збиральницькою діяльністю, є в автобіографії 1929 р.: "Велику збірку приказок, — зібраних О. Діхтярем, — Всеукраїнська академія наук має незабаром друкувати" [27, с. 172]. Проте збірка так і не побачила світ.

Обидва наведені видання неказкової прози мало-відомі фахівцям, а отже особливо цікаві як для фольклористів, так і для науковців, які досліджують діяльність С. Тобілевич та О. Діхтяра.

Міфологію у спецфонді 1917—1918 рр. репрезентовано лише одним виданням: "Оповідання про давніх героїв" німецького історика античності Б.-Г. Нібура (1776—1831), у перекладі українською М. Якимовецького. Оригінальна книга вийшла друком 1842 р. у Гамбурзі [15], а переклад українською 1916 р. надрукувало у Петрограді Благодійне товариство видання загальнокорисних і дешевих книг. Організація, заснована 1897 р. генералом і меценатом М. Федоровським, попри заборони, випускала книги українською мовою [11]. У спецфонді Книжкової палати України зберігається друге видання, оприлюднене в Києві 1918 р. видавничим товариством "Друкарь".

Суто науковою працю Б.-Г. Нібура визнати важко, адже вона розрахована на дітей молодшого віку — історик написав її для свого маленького сина. Втім, автор ознайомлює читачів із давньогрецькою міфологією та порушує окремі наукові питання у вступній статті, тобто видання можна віднести до фольклористичних.

Зауважимо, що перекладена назва певним чином відрізняється від оригінальної "Griechische Heroengeschichten" ("Оповідання про грецьких героїв"). Книга складається з трьох міфологічних оповідей: "Мандрівка Аргонавтів", "Оповідання про Геракла" та "Геракліди". Відповідно, мова та виклад оповідей прості й зрозумілі, адаптовані для дитячого сприйняття та розуміння. Цю особливість М. Якимовецький зберігає і в перекладі. М. Зеров у рецензії схвально оцінив його роботу: "Переклад Якимовецького зроблений дуже гарною мовою, чистою і бездоганною, і з цього боку заслуговує якнайширшого розповсюдження" [9]. Загалом позитивною була й рецензія О. Левицького в

"Книгарі", проте мала кілька зауважень: "М. Якимовецький переклав їх добірною, простою мовою, і тільки в деяких місцях безпотрібно допустився провінціалізмів" [14].

Автор вступної статті Ф. Слюсаренко — також не надто відома у літературних колах постать, а його біографія й донині залишається доволі фрагментарною та уривчастою. Проте відомо напевно, що він був істориком античності та займався викладацькою діяльністю; майже все життя провів за межами України [13]. Вступна стаття "Грецькі боги" — саме наукова розвідка, адже автор насамперед тлумачить поняття "міф" та ознайомлює читачів з основними давньогрецькими богами й міфологічними сюжетами. В рецензіях стаття отримала розбіжні оцінки. М. Зеров розкритикував її, але не через зміст чи науковий рівень, а через те, що текст написано занадто сухо й складно для дитячого розуміння: "Тон, в якому ці оповідання переказуються, більше на місці був би в підручнику для старших класів середньої школи, аніж в дитячій книжці" [9]. Натомість О. Левицький позитивно відгукнувся про передмову: "До книжки додано коротеньку вступну статтю Ф. Слюсаренка про грецьких богів, написану вміло, чистою, ясною мовою" [14].

Лише одне видання у фонді Державного архіву друку присвячено народній драмі — "Український вертеп" (1918) зі вступною статтю О. Кисіля (справжнє прізвище Кисельов) [10]. Видавництво, зазначене в книзі, — "Благодійне товариство", і йдеться, найімовірніше, про Благодійне товариство видання загальнокорисних і дешевих книг. Про це свідчить випуск книги російською та українською мовами 1916 р. у Петрограді. Та вперше працю "Український вертеп" було надруковано в Черкасах 1915 р. російською мовою [10]. Видання 1918 р. не знайдено в бібліотеках. У "Книгарі" також надруковано рецензію літературознавця М. Марковського на видання 1916 р., проте вона підходить і до видання 1918 р.

У книзі вміщено вступну статтю "Про походження українського вертепу" театрознавця О. Кисіля, текст народної вертепної драми та ноти до неї. Подано також бібліографію літератури про український вертеп. Учений досліджує історію лялькового театру та вертепу, що, на його думку, походить із Західної Європи [30, с. 4—22]. І саме ця розвідка становить наукову цінність для фольклористики. Текст вертепної драми менш цінний, адже є синтетичним — зведеним із двох варіантів народної драми, запозичених зі збірок О. Маркевича та Г. Галагана. Навіть більше, О. Кисіль не лише поєднав два тексти, а й замінив застарілі та церковнослов'янські слова українськими чи й загалом вилучив окремі вислови, про що зазначено у вступній статті. М. Марковський у рецензії гостро розкритикував такий підхід: "З таким методом видання цього пам'ятника ні в якому разі не можна погодитись, хоч це і педагогічне видання, а не наукове, бо через такий спосіб пам'ятник зовсім втрачає свій стилістичний вигляд, що має дуже велику вагу при його студюванні" [16]. Рецензент також зауважив, що при зведенні двох текстів укладач не завжди може обрати найкращий варіант, що, безумовно, позначилося на результаті.

Поміж аналізованої літератури варта уваги збірка паремій "На всякий випадок життя", надрукована в Києві у видавництві "Сміх" 1917 р. В архіві зберігається другий том, відомостей про перший не знайдено. Справжні імена упорядників не зазначено, збірку підписано криптонімами О. Д. та В. С. У "Книгарі" А. Ніковський, позитивно оцінюючи працю, зауважував: "Даремно упорядники цієї книжки поховалися за ініціалами своїх імен і прізвищ" [21]. У "Зведеному каталозі україномовної книги державних бібліотек та музеїв України" укладачами зазначено письменника В. Короліва-Старого та літературознавця О. Дорошкевича [8]. Перше ім'я не викликає жодних сумнівів, адже В. Королів-Старий займався фольклористикою та був одним із засновників видавництва "Сміх" [19]. Проте ім'я другого упорядника потребує уточнення, адже не знайдено жодної інформації щодо фольклористичної діяльності О. Дорошкевича, лише в окремих його літературознавчих розвідках розглянуто зв'язки творчості певного письменника з фольклором. Інформації про те, що літературознавець займався збиральницькою діяльністю, не знайдено. За словником псевдонімів і криптонімів О. Дея, поміж тих, хто підписував свої праці "В. С.", є прізвище В. Короліва-Старого, а поміж тих, хто обрав криптонім "О. Д." — О. Дорошкевича [6]. Якщо спиратися суто на перелік імен, наведених у словнику, то його авторство видається найбільш імовірним. У статті письменника В. Мацька "Інтертекстуальне прочитання філологічних праць Василя Зборовця" наведено інші відомості: разом з О. Дорошкевичем упорядником збірки "На всякий випадок життя" був мовознавець В. Зборовець [17]. Проте звідки взято цю інформацію та чи є підстави вважати В. Зборовця одним з упорядників — не зазначено. Поміж науковців окресленого періоду був, наприклад, і О. Діхтяр, який також міг використати криптонім "О. Д.". Хоча у словнику О. Дея немає такого варіанта, проте на доведення цього припущення свідчать кілька фактів. По-перше, вчений цікавився фольклором, записував казки та легенди, а головне, наприкінці 1920-х рр. планував видати збірку зібраних ним приказок [27]. По-друге, О. Діхтяр мав зв'язок із В. Королівом-Старим, оскільки мав за дружину його двоюрідну сестру; крім того, обидва співпрацювали з "Книгарем". Отже, можемо припустити, що одним з упорядників міг бути саме О. Діхтяр.

У передмові автори досліджують жанр прислів'їв і приказок, їхню форму й будову; з'ясовують, яке значення мають паремії та яку цінність становлять для науковців. Вагоме значення збірка має не лише завдяки значному обсягу матеріалу (містить понад півтори тисячі прислів'їв і приказок), а й завдяки його ретельній систематизації. Упорядники створили ґрунтовну класифікацію паремій, згрупувавши прислів'я та приказки за розділами: 1) народній календарь: зима; весна; літо; осінь; свята взагалі; господарський календар; природа; 2) доля: доля; Бог; правда; щастя; багатство; гроші; торг та борги; бідкування; голота; 3) розум та дурість: розум; наука; знання; розумна мова; хитрощі; дурість; недотепність; балаканина;

4) праця: всяка праця; господарська робота; в полі; в оборі; лінощі та ледарство; панування; 5) існування людини: дитинство; дівчата; краса та врода; жіноцтво; весілля і шлюб; родинні відносини; хвороба; старість; смерть; 6) почуття: кохання; радощі; сум та журба; жах та полохливість; гнів; скупощі; заздрощі; голод; 7) вдача людини: добрість; досвідченість; сила; жвавість; млявість; неохайність; глузування; пиха; нахабство; брехня; поговорі та плітки; сварка та лайка; пияцтво; злодійство та шахрайство; 8) громадські відносини: патріотизм; воля; товариство; приятелі; вороги; сусіди; гості; 9) духовенство: попи; ченці; дяки; 10) національності: козаки; москалі; ляхи; цигани; 11) сентенції: мораль; побажання; всякі. Завдяки ґрунтовній класифікації збірка зручна в користуванні як для читачів, так і для дослідників.

У фонді Книжкової палати України зберігаються чотири видання дум, два з яких надруковано 1917 та 1918 рр. для шкіл Педагогічним бюро Полтавського губернського земства в серії "Книжки для читання в класі" (випуски 3 і 8). У 1917 р. завідувачем Бюро став археолог і музеєзнавець М. Рудинський, що сприяло зростанню обсягів української шкільної літератури до 1 млн примірників [4]. Виходили друком букварі, граматики, читанки, підручники з арифметики, географії, історії тощо. М. Рудинський уважав за потрібне навчати дітей не лише рідної мови та історії, а й народної культури, тому поміж шкільної літератури було чимало зразків фольклорної творчості (здебільшого тексти дум без наукових пояснень і приміток).

Решту книг — перше та друге видання збірки "Думи кобзарські" — випустило у світ видавництво "Сіач". Збірка містить, так би мовити, "синтетичні" тексти. Загалом їх 17: "Про вдову і трьох синів", "Про сестру та брата", "Невольницький плач", "Про Марусю Богуславку", "Про трьох братів Озівських", "Про Кішку Самійла", "Про Олексія Поповича", "Про козака Голоту", "Про Хведора Безрідного", "Про смерть трьох братів коло Самарки", "Хмельницький та Барабаш", "Про жидів-рандарів", "Корсунська баталія", "Смерть Богдана Хмельницького", "Про Хвеська Андибера", "Івась Удовиченко", "Про смерть козака-бандурника".

Перше видання "Дум кобзарських" надруковано 1917 р. накладом видавничого товариства "Сіач". Упорядник, який, власне, не зазначив ані імені, ані навіть ініціалів чи псевдоніма, не лише запозичив думи з інших фольклорних видань (зокрема, з праць "Записки о Южной Руси" П. Куліша та "Исторические песни малорусского народа" М. Драгоманова і В. Антоновича), а й позводив різні варіанти текстів в один. Д. Ревуцький зауважував у рецензії: "Брав один варіант, вкладав у нього то рядки, то цілі фрагменти, то поодинокі слова з других варіантів і більш усього пильнував про те, щоб дума виходила якомога довша" [23]. Звичайно, упорядник не перший, хто опрацьовував тексти в такий спосіб, але головною проблемою збірки є цілковита відсутність інформації про те, які саме зміни внесені. Д. Ревуцький також зауважив, що не всі варіанти, обрані укладачем, вдалі, до того ж він часом перероблював думи на власний розсуд [23].

Збірка неабияк втрачає й через численні помилки, брак пояснювальних приміток чи пояснень до текстів і навіть передмови. В підсумку рецензент схарактеризував і діяльність видавництва загалом: "Треба зазначити, що по цій книжці, як і по інших виданнях "Сіяча" можна бачити, що видавнича техніка дуже ще не удосконалена в товаристві, і його видання поки що відгонять "провінціалізмом" [23]. Однак зауважимо, що товариство "Сіяч" було засновано 1917 р., і ця збірка — одне з найперших його видань [34].

Друга книга вийшла друком 1918 р. Видавництво, схоже, дослухавшись до критики, додало передмову В. Степового "Козацькі думи й кобзарі", хоча справжнє ім'я точно визначити важко. Згідно зі словником псевдонімів та криптонімів О. Дея, псевдонім "В. Степовий" використовували дві особи: історик і бібліограф В. Біднов та громадський діяч і політик З. Висоцький [6]. Роки життя обох припадають на початок — першу половину XX століття, але, враховуючи сфери їх діяльності, авторство В. Біднова видається більш імовірним. Учений досліджував історію церкви та запорозького козацтва, писав праці з історіографії, архівознавства та бібліографії [26]. У біографічних дослідженнях немає жодної згадки про роботу історика з думами чи фольклором взагалі, але якщо зважати на зацікавлення В. Біднова історією запорозького козацтва та життям Січі, а також на те, що жанр дум тісно з ними пов'язаний, можна припустити, що він вивчав і цей фольклорний жанр. У передмові досліджено не лише тексти дум та їх жанрові особливості, а й життя, діяльність, історію та стан тогочасного кобзарства. Думи подано ті самі, що й у першому виданні, без змін.

До тематично-жанрової групи публікацій, котрі містять пісенні фольклорні тексти, увійшли як суто фольклорні збірки, так і збірки поезій, до яких укладачі додали народні твори. Поміж кількох фольклорних збірок найбільш значущими є видання, що складаються з двох книг: перша та друга частини "Народних мелодій з голосу Лесі Українки", які записав та уклав український музикознавець-фольклорист, чоловік письменниці К. Квітка. Обидві частини вийшли друком у Києві, проте видавництво "Час" зазначено лише в другому томі. Упорядник планував опублікувати зібрання текстів одною книгою, але в процесі літографування було виготовлено лише частину збірки, в якій містилося 122 пісні. І лише після перерви, 1918 р., ще 103 пісні надруковано у другій частині [29]. Проте систематизація, зміст і нумерація сторінок залишилися незмінними, тому перша й друга частини мають наскрізну пагінацію. Зміст подано наприкінці другої частини збірки.

Загалом видання містить 225 пісенних текстів, до яких додано ноти, інформацію про різноманітні варіанти текстів, пояснення та невеликі дослідження пісень. Як зазначено в передмові до першої книги, частину пісенних текстів записано впродовж 1899—1900 рр. у Гадячі та Києві, решту — 1907 і 1908 рр. у Балаклаві та Ялті. К. Квітка також зауважував, що окрім пісні Лесі Українка та її брат М. Косач за-

писали безпосередньо від волинських селян, але більшу частину поетеса "держала в пам'яті весь свій вік і продиктувала мені в кінці мая і початку червня 1913 р. у Куцаїсі" [20]. К. Квітка систематизував пісенні тексти в такий спосіб: 1) веснянки, весняні ігри і танки (26 пісень); 2) пісні на Купала (19); 3) пісні жнивварські (6); 4) колядки (6); 5) щедрівки (1); 6) різдвяна гра (1); 7) на колодку (2); 8) весільні (30); 9) на Хрестини (3); 10) пісні історичні, козацькі, рекрутські (9); 11) балади (21); 12) пісні ліричні й побутові (53); 13) пісні жартівні (10); 14) пісні до танцю (29); 15) колискові (6); 16) дитячі пісні (13). Матеріал, уміщений у збірці, належить до конкретного етнографічного регіону — Волині.

Укладаючи збірку, К. Квітка опрацював велику кількість різноманітних джерел — як фольклорних збірок, шукаючи варіанти записаних ним текстів, так і наукових праць та досліджень. Зокрема, у розвідках до пісень він посилається на праці широкого кола вітчизняних і закордонних учених і збирачів фольклору, поміж яких: М. Лисенко, Ф. Колесса, М. Максимович, Я. Головацький, І. Колесса, В. Милорадович, О. Потебня, Б. Грінченко, М. Довнар-Запольський, М. Драгоманов, І. Франко, В. Залеський, Р. Кайндль, В. Гнатюк, М. Костомаров, Ч. Нейман, П. Житецький, А. Єдличка, Марко Вовчок, В. Щепотєв, С. Людкевич, О. Кольберг, О. Кошиць, А. Метлинський, П. Лукашевич, Марко Грушевський, З. Глогер та інші.

Композитор та етнограф О. Кошиць зазначав у рецензії: "Почувається також, що матеріал записано не просто в народі, а од інтелігентного виконавця" [12]. Тому збірка важлива не лише як колекція фольклорних текстів, а й цінне джерело для досліджень творчості та діяльності Лесі Українки: "...праця мала величезне значення як для вивчення творчої спадщини поетеси та її фольклорних зацікавлень, так і для суто наукової і практичної мети" [29, с. 396].

Решта збірок фольклорних текстів не такі значущі, проте доволі цікаві, як-от аналізоване в першій частині статті видання М. Лободовського "Дітські пісні, казки й загадки" (1917), "Військовий співаник" (1918), впорядкований Б. Левитським, і книга "Колядки" (1918), упорядник якої невідомий.

Перша збірка — це передрук видання 1876 р., випущеного друкарнею С. Єремєєва в Києві. Її випустило у світ київське видавництво "Шкільна освіта", залишивши тексти без жодних змін, лише додавши ілюстрації П. Холодного. Щодо змісту, то разом із прозовими та ліричними творами збірка містить також 40 пісень різних жанрів: колискові, дрібушки, веснянки, щедрівки, ліричні, весільні й пісні літературного походження. Незначна наукова цінність видання (для фольклористів) зумовлена відсутністю приміток чи пояснень до текстів, вказівок на джерела, звідки їх узято (на відміну від казок, в яких принаймні зазначено місце, де записано текст). Певні пісенні тексти подано фрагментарно, проте найбільшим недоліком збірки, безперечно, є брак класифікації та систематизації, а отже хаотичне розміщення матеріалу. Власне, за це працю М. Лободовського також критикував пе-

дагог і письменник О. Діхтяр: "...нумерацію цих пісень зроблено хіба тільки задля того, щоб не розгубити окремих клаптиків-уривків з різних пісень, бо системи в розкладі матеріалу — немає ніякої" [5, с. 139]. Критики зазнало й товариство "Шкільна освіта", оскільки О. Діхтяр не схвалив ідею перевидання старої збірки: "...це — друге видання (хоч цього чомусь і не зазначено на книжечці) збірки М. Лободовського, але зовсім не зредактоване і не виправлене щодо сучасних вимог педагогіки й поглядів на чистоту мови" [5, с. 138].

Збірка "Військовий співаник" побачила світ накладом видавництва "Національна свідомість" в Українській народній армії. У передмові зазначено: "Цей невеликий збірничок українських пісень видається заходами Національно-культурно-політичної Інспекції Української Народної Армії" [3, с. 1]. відомостей про видавництво з такою назвою знайти не вдалося, як, власне, й про згадану Інспекцію, щодо якої зустрічаємо лише поодинокі згадки в дослідженнях з історії Української революції 1917—1921 рр. чи Армії УНР. Місце та рік випуску не зазначено. В інших книгосховищах видання немає.

Збірка містить фольклорні пісенні тексти та народні пісні літературного походження, а також ноти до них, записані композитором і хоровим диригентом Б. Левитським (пісні аранжовано для дво- й триголосого хорів). Окрім того, у збірці також наведено гімн "Вже воскресла Україна". Редактор видання "О. Піль...ч" — О. Пилькевич, військовий та політичний діяч, який 1917 р. очолював агітаційно-просвітницький відділ Українського генерального військового комітету (УГВК, вищий керівний орган українського військового руху) [2]. Про діяльність цього відділу, на жаль, немає докладної інформації, лише згадка, що 1917 р. "при агітаційно-просвітньому відділі була відкрита книгарня. Відділ також розпочав видавничу діяльність" [18]. Можемо припустити, що видання збірки пов'язано з роботою саме цієї структури. Над передмовою, згідно з підписом, працювали два автори: О. Пилькевич (цього разу записаний як О. Піль-ч) і письменник М. Козоріс.

Рік видання не зазначено, але під час дослідження виявлено факти, на підставі яких можемо припустити, що насправді збірка вийшла 1917 р. (до фонду надійшла 1918 р.). По-перше, вивчивши біографію укладачів, авторка з'ясувала, що від середини 1917 р. О. Пилькевич перебував у Петрограді (як представник УГВК при Головному штабі російської армії), а 1918 р. був консулом Української Держави в Москві [28]. Отже, 1918 р. О. Пилькевич навряд чи міг опікуватися виданням "Військового співаника" для Української народної армії (крім того, перебував поза межами Батьківщини). Водночас М. Козоріс 1917 р. повернувся в Україну після заслання в Томську, а 1918 р. був заарештований та ув'язнений за наказом уряду Української Держави [1]. Відповідно, працювати над збіркою письменник міг роком раніше. По-друге, в спецфонді зберігається ще одне видання "Національної свідомості": невеличка розвідка письменника С. Панаценка (більше відомого під псевдонімом С. Василь-

ченко) "Шануймо рідну пісню: для селян і козаків" (1919). І саме 1919 р. О. Пилькевич обіймав посаду головного інспектора національно-культурно-політичних справ у Дієвій армії УНР [28]. Зважаючи на тематику цього видання, котра перегукується з "Військовим співаником", та назву видавництва, можна припустити, що саме О. Пилькевич відігравав важливу роль у публікації зазначених видань. Це також підтверджує думку, що 1918 р., коли військовий не очолював відділ чи інспекторат Армії УНР, збірка навряд чи могла бути упорядкована та видана. Отже, найімовірніше, що книга побачила світ 1917 р. Біографія Б. Левитського також не дає відповіді на це питання, проте в переліку його творів згадано "Військовий співаник", хоча точної дати не зазначено, а є лише вказівка на початок 1920-х рр. [22].

Повна назва збірки: "Військовий співаник: 60 найкращих українських пісень патріотичних, історичних і побутових з нотами", та вміщено в ній лише 10 пісенних текстів. Це свідчить про те, що було заплановано видати кілька збірок, однак через історичні події та особисті обставини (зокрема, згадаємо біографію О. Пилькевича), друком вийшла лише одна, адже про інші випуски інформації немає. Видання спрямовано на патріотичне виховання, піднесення бойового духу, агітацію й навіть, певною мірою, пропаганду. Орієнтована збірка не так на пересічного українця, як на українських вояків, про що свідчать відомості на обкладинці, передмова та примітки до пісень (не кажучи про устанovu, що видала збірку). Наприклад, на обкладинці зазначено: "Для козацьких хорів і сотень, з поясненням деяких пісень" та "Всі пісні написані в цьому співанику повинні співати і знати як молитви усі козацькі діти Української армії" [3]. Передмову можна назвати одою українській народній пісні, закликом знати та співати її, відмовлятися від "непристойної московської фабрично-солдатської пісні-частушки" [3, с. 1]. Автори наголошують, що насамперед вивчити ці пісні мають військові: "...щоб кожний полк, сотня, кожна батарея знали отсі пісні, як "Отче Наш" [3, с. 2]. Після передмови міститься "Маленьке пояснення" Б. Левитського. Композитор стисло коментує аранжування та пояснює, що записав ноти так, аби їх легко було зрозуміти: "Аранжировка зроблена так, що вона буде по силі всякому мало мальськї грамотному в нотах і він зможе організувати співочий гурток" [3]. У примітках до окремих творів наголошено на обов'язковому їх вивченні. У примітках до історичних пісень наведено стисло довідку, що радше є поетизованим описом героїв пісень: гайдамаків, Байди-Вишневецького, Я. Мороза, Максима Залізняка, козаків Сафрона та Нечая. До збірки входить гімн "Вже воскресла Україна"; три пісні літературного походження (тобто авторські тексти, які народ перейняв, певним чином видозмінив і зробив анонімними): "Не пора, не пора" (І. Франко), "Слава Україні" (Г. Чупринка), "Шалійте, шалійте" (О. Колесса), "Ми гайдамаки" (О. Маковей); та п'ять текстів історичних народних пісень: "Про Байду" ("Ой г'є Байда мед-горілочку..."), "Про Мороза" ("Ой Морозе, Морозенку..."), "Про Сафрона" ("Ой не знав козак, не знав Сафрон..."),

"Про Нечая" ("Ой то ж не хміль, не хмілина..."), "Про Максима Залізняка" ("Максим козак Залізник..."). Зауважимо, що пісню "Слава Україні" аранжував не Б. Левитський: у кутку сторінки перед текстом зазначено прізвище іншого композитора — К. Стеценка.

Збірку "Колядки" (2-ге видання, 1918) випущено в Києві видавничим товариством "Друкарь", упорядник невідомий. Тексти дібрано з різних фольклорних збірок та аранжовано для дитячих хорів. Зокрема, джерелами слугували видання М. Лисенка та К. Стеценка, але окремі твори відредаговано. Музикознавець і фольклорист Д. Ревуцький у рецензії на збірку зазначає, що частину творів наведено зі змінами, а в текстах і гармонізації пісень можна помітити надмірний нахил укладача до "Богогласника" й народної творчості [24]. Хоча ці зміни автор рецензії не схвалив, проте рекомендував збірку для шкіл. Для фольклористів і фольклористичних праць, пов'язаних із дослідженням фольклорних текстів, це видання менш цінне.

Решта книг — збірки художніх текстів (поезій), що містять також і народні уснопоетичні тексти. У фонді Книжкової палати України зберігається шість таких видань: два співаники, і чотири видання для читалень і просвітницьких товариств. Співаники мають національно-патріотичний характер і випущені на вимогу часу: "Ще не вмерла Україна" (3-тє видання, Катеринослав, "Просвіта", 1917) та "Козацькі пісні волі" (Кам'янець-Подільський, "Подільський національний союз", 1918). Упорядники збірок невідомі, не зазначено навіть ініціалів. Складаються співаники з патріотичних віршів відомих українських поетів і фольклорних текстів, зокрема пісень січових стрільців, революційних та історичних пісень.

Видання для просвітницьких товариств і читалень, до яких увійшли фольклорні тексти, репрезентовано у фонді збіркою "Сніжинки" (Полтава, 1917), виданою Педагогічним бюро Полтавського губерньського земства. Упорядником першої збірки віршів із нотами (переважно до народних пісень) є М. Рудинський (зазначено лише ініціали М. Я.). Загалом збірок випущено чотири, й кожна з них присвячено певній порі року: "Сніжинки" (твори на різдвяну тематику, колядки й щедрівки); "Проліски" (весняні пісні), "Клечане" (купальські танки) та "Жовте листя" (оповідання про осінь) [4]. З перелічених видань у спецфонді Книжкової палати України наявна лише перша книга.

По кілька народних текстів міститься у виданнях: "Маленький декляматор для "Просвіт" (Харків, "Просвещение", 1918), упорядкував письменник та етнограф Г. Хоткевич (визначено за передмовою, примітками та рекламною сторінкою книги); "Український декляматор" (Київ, "Друкарня Раїціса", 1918), укладач — П. Ковальчук; "Шляхом волі" (Лейпциг—Київ, "Українська накладня", 1918), упорядник невідомий. До складу видань, окрім поезій, входять також художні прозові твори й різножанрові народні пісні, зокрема колядки, ліричні та історичні.

Висновки. У спецфонді 1917—1918 рр. зберігається відносно незначна кількість видань фольклорних текстів, здебільшого фольклорні збірки й збірки художньої літератури, до яких увійшли й народні тексти. Окремо можна виділити видання для дітей. Статистичне дослідження свідчить, що їх найбільше — у зазначений період активно видавали казки українською мовою, поміж яких, окрім авторських казок і перекладів, було чимало фольклорних творів різних народів. Для дітей друкували і літературу інших жанрів, наприклад, збірки пісень, забавлянок та ігор, перекази міфів. Варті уваги кілька видань дум. Хоча жанр, безперечно, не дитячий, проте збірки, про які йдеться, видавали як книги для читання в класі. Такий значний обсяг різноманітної літератури для дитячої аудиторії був зумовлений тогочасною суспільно-політичною ситуацією, адже саме за часів Центральної Ради з'явилася можливість видавати українську книгу великими накладками, попри імперську цензуру та заборони. Причина, з якої для дитячих видань обирали саме народну творчість, імовірно полягала в тому, що науковці та педагоги прагнули прищепити малечі любов до мови, культури та своєї країни, а фольклор підходив для цієї мети якнайкраще. Виходили друком також наукові праці та збірки для піднесення національної свідомості й патріотизму.

Отже, в 1917—1918 рр. читачі продовжували цікавитися народною культурою та фольклором. Хоча збірок фольклорних текстів виходило значно менше, ніж у другій половині XIX століття, проте книг, певним чином пов'язаних із фольклором, друкували доволі багато, змінилося лише читацьке призначення — від збиральництва фольклору та випуску фольклорних збірок перейшли до видань для широкого кола читачів і для дітей.

Список використаної літератури

1. Арсенич П. І. Козоріс Михайло Кирович // Енциклопедія сучасної України. — Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=7981. — Назва з екрана.
2. Буравченко А. О. Пилькевич Олександр Меркурійович // Енциклопедія історії України / голов. редкол.: В. А. Смолій (голов. ред.) [та ін.]. — Київ, 2011. — Т. 8 : Па—Прик. — С. 205.
3. Військовий співаник / упоряд. для двох і трьоголос. хору Б. Левитський; [передм. О. Піл-ч, М. Козоріс]. — [Б. м.] : Нац. свідомість, [1918?]. — 15 с. : нот., іл.
4. Гавриш Р. Л. М. Я. Рудинський — голова Педагогічного бюро Полтавського губерньського земства / Р. Л. Гавриш // Археологічний літопис Лівобережної України. — 2002. — № 2/2003. — № 1. — С. 196—198.
5. Голобуцький П. В. Кисіль Олександр Григорович / П. В. Голобуцький, О. В. Зорька // Енциклопедія історії України / голов. редкол.: В. А. Смолій (голов. ред.) [та ін.]. — Київ, 2007. — Т. 4 : Ка—Ком. — С. 304.
6. Дей О. І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI—XX ст.) / О. І. Дей. — Київ : Наук. думка, 1969. — 559 с.
7. Діхтяр О. Дітські пісні, казки й загадки / Олекса Діхтяр // Книгарь. — 1917. — Число 3. — С. 138—141. — Рец. на кн.: Дітські пісні, казки й загадки / зложив М. Лободовський; з рис. худож. П. І. Холодного. — Київ : Укр. т-во шк. освіти, 1917. — 130, II с.

8. *Друкований* зведений каталог україномовної книги державних бібліотек та музеїв України : / [уклад. І. О. Негрейчук]. — Харків : Фоліо. — 2008. — Вип. 4 : 1917—1919. — 283, [2] с.
9. *Зеров М.* Нібур. Оповідання про давніх героїв / М. Зеров // Українське письменство / упоряд. М. Сулима. — Київ, 2002. — С. 196. — Рец. на кн.: Нібур. Оповідання про давніх героїв / Нібур ; пер. М. Якимовецький ; з вступ. ст. ["Грецькі боги"] Ф. Слюсаренка. — Вид. 2-ге. — Київ : Друкарь, 1918. — 64 с.
10. *Кисіль О. Г.* Український театр / О. Г. Кисіль. — Київ : Мистецтво, 1968. — С. 256, [4] с.
11. *Корнієвська О. В.* Благодійне товариство видання загальнокорисних і дешевих книг // Енциклопедія історії України / голов. редкол. В. А. Смолій (голова редкол.) [та ін.]. — Київ, 2003. — Т. 1 : А—В. — С. 300.
12. *Кошиць О.* Народні мелодії з голосу Лесі Українки. Т. 1 і Т. 2 / Олек. Кошиць // Книгарь. — 1918. — Число 12/13. — С. 762—766. — Рец. на кн.: Народні мелодії з голосу Лесі Українки / записав і упорядив Климент Квітка. — Київ : [б. в.], 1917. — 2 т.
13. *Куценко Ю.* Невідоме дослідження про Михайла Драгоманова / Ю. Куценко // Південний архів. Серія: Історичні науки. — 2009. — Вип. 30. — С. 198—210.
14. *Левицький О.* Нібур. Оповідання про давніх героїв / Ор. Левицький // Книгарь. — 1917. — Число 4. — С. 184—185. — Рец. на кн.: Нібур. Оповідання про давніх героїв / Нібур ; пер. М. Якимовецький ; з вступ. ст. ["Грецькі боги"] Ф. Слюсаренка. — Вид. 2-ге. — Київ : Друкарь, 1918. — 64 с.
15. *Ловягин А. М.* Нібур Бартольд-Георг / А. М. Л. // Энциклопедический словарь / издатели: Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. — Санкт-Петербург, 1897. — Т. 21 : Нибелунги—Нэффцер. — С. 5—7.
16. *Марковський М.* Український вертеп. Текст, малюнки, ноти / М. Марковський // Книгарь. — 1919. — Число 17. — С. 1071—1074. — Рец. на кн.: Український вертеп : текст, мал., ноти / з вступ. ст. Ол. Кисіля. — Петроград : Благодієв. о-во издания общепольз. и дешевых книг, 1916. — 68, [1] с.
17. *Мацько В. П.* Інтертекстуальне прочитання філологічних праць Василя Зборовця / В. П. Мацько // Педагогічний дискурс. — 2011. — Вип. 9. — С. 207—211.
18. *Михайлова С. В.* Урядова військова преса доби Центральної Ради та УНР / С. В. Михайлова // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. — 2011. — Вип. 4. — С. 106—115.
19. *Мушинка М. І.* Королів-Старий Василь / М. І. Мушинка // Енциклопедія сучасної України. — Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=5995. — Назва з екрана.
20. *Народні мелодії з голосу Лесі Українки / записав і упорядив Климент Квітка.* — Київ : [б. в.], 1917. — Ч. 1. — 128 с.
21. *Ніковський А.* На всякий випадок життя. / Ан. Ніковський // Книгарь. — 1918. — Число 7. — С. 405—406. — Рец. на кн.: На всякий випадок життя : (народні приказки та прислів'я) / упоряд.: В. С., О. Д. — Київ : Сміх, 1917. — Кн. 2. — 128 с.
22. *Пархоменко Л. О.* Левитський (Левицький) Борис Порфирівич / Л. О. Пархоменко // Енциклопедія сучасної України. — Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=53706. — Назва з екрана.
23. *Ревуцький Д.* Думи кобзарські / Д. Ревуцький // Книгарь. — 1918. — Число 6. — С. 343—344. — Рец. на кн.: Думи кобзарські. — Черкаси : Сіяч, 1917. — 100, [1] с.
24. *Ревуцький Д.* Колядки / Д. Ревуцький // Книгарь. — 1919. — Число 20. — С. 1307—1308. — Рец. на кн.: Колядки. — Вид. 2-ге. — Київ : Друкарь, 1918. — 31 с. : іл., нот. іл.
25. *Ротач П. П.* Колоски з літературної ниви : короткий літ. календар Полтавщини / П. П. Ротач. — Полтава : Полтав. літератор, 1999. — 560 с.
26. *Саламаха І.* Біднов В. О. — як дослідник запорозького козацтва / І. Саламаха // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. — 1998. — Вип. 4. — С. 358.
27. *Самі про себе :* автобіографії укр. митців 1920-х років / упоряд. Р. Мовчан. — Київ, 2015. — С. 168—172.
28. *Тинченко Я. Ю.* Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917—1921) / Ярослав Тинченко. — Київ, 2007. — Кн. 1. — С. 338—339.
29. *Українка Л.* Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка. — Київ : Наук. думка, 1977. — Т. 9. — 431 с.
30. *Український вертеп :* текст, мал., ноти / з вступ. ст. Ол. Кисіля. — Київ : Благодійне т-во, 1918. — 68, [1] с.
31. *Українські народні пісні в записах Софії Тобілевич / упоряд., вступ. ст. та прим. С. В. Мишанич.* — Київ, 1982. — С. 9—40.
32. *Ульяновська С. В.* Василь Біднов / [С. Ульяновська, В. Ульяновський] // Українська культура : лекції за ред. Дмитра Антоновича / упоряд. С. В. Ульяновська. — Київ, 1993. — С. 514—526.
33. *Ульяновський В. І.* Біднов Василь Олексійович // Енциклопедія історії України / голов. редкол.: В. А. Смолій (голова ред.) [та ін.]. — Київ : Наук. думка, 2003. — Т. 1 : А—В. — С. 269—270.
34. *Фіть Л. В.* Етапи діяльності черкаського видавництва "Сіяч" / Л. В. Фіть // Наукові записки Інституту журналістики. — 2014. — Т. 55. — С. 225—229.

Aliona Khailo

The editions of folklore texts in 1917—1918 years in special fund of the Book chamber of Ukraine: bibliological research

The author considers folklore editions of 1917—1918 years that are stored in the special fund of the Book Chamber of Ukraine — a part of the State Archive of Printing 1917—1976 years that wasn't separated and contains publications which were prohibited by censorship bodies. Separate editions of folklore piece and folklore collections are analyzed, as well as the publication of folklore texts contained in collections of fiction. The statistical analysis of folklore editions is conducted: by the number of publications in general, by the place of publication, by the publishing house; the classification of books according to their subjects and folklore genres presented in them is carried out as well. Book analysis of folklore editions is carried out. Thus, the author examines not only the content of the book, but also appeals to the books reviews of 1917—1918 years: the journal "Knyhar. Litopys ukrainskoho

pysmenstva", published by the Association "Chas" in Kyiv from September 1917 to March 1920, is chosen as the main source of reviews. The author considers names of compilers, in particular, the research work on the decryption of pen names and pseudonyms, information about unknown names is carried out. The author of the article also draws attention to illustrations and names of illustrators. Because of amount of materials, the study is divided into two parts, and the first one is devoted to the study of the editions of fairy-tale prose (which make up the majority of the studied folklore editions). The author also reviews the latest scientific publications, however, since the folklore editions of 1917—1918 years, which are stored in the special fund of the Book Chamber of Ukraine, at the time of writing of this article, were not studied and publications devoted to them were not found. Therefore, the research and studies considered are devoted (whole or partly) to the book publishing and editions of 1917—1918 years. This study may be termed multidisciplinary because it is on the verge of bibliography and folklore.

Keywords: folklore, folklore studies, special fund, The Book Chamber of Ukraine, fairy-tale prose, Knyhar, bibliography, folklore editions, collections of folklore

References

1. Arsenych P. I. (2013). Kozoris Mykhailo Kyrovych. In Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=7981.
2. Buravchenkov A. O. (2011). Pylkevych Oleksandr Merkuriiovych. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy. T. 8. Pa—Pryk* (p. 205). Kyiv: Naukova dumka.
3. Levytskyi B. (Ed.), (1918). Viiskovyi spivanyk. [W. p.]: Nats. svidomist.
4. Havrysh R. L. (2002/2003). M. Ya. Rudynskiy — holova Pedahohichnoho biuro Poltavskoho hubernskoho zemstva. *Arkheolohichni litopys Livoberezhnoi Ukrainy*, 2/1, 196—198.
5. Holobutskiy P. V., Zorka O. V. (2007). Kysil Oleksandr Hryhorovych. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy. T. 4. Ka—Kom* (p. 304). Kyiv: Naukova dumka.
6. Dei O. I. (1969). Slovnyk ukrainskykh psevdonimiv ta kryptonimiv (XVI—XX st.). Kyiv: Naukova dumka.
7. Dikhtiar O. (1917). Ditski pisni, kazky y zahadky. *Knyhar*, 3, 138—141.
8. Nehreichuk I. O. (2008). Drukovanyi zvedenyi katalog ukrainomovnoi knyhy derzhavnykh bibliotek ta muzeiv Ukrainy. Vyp. 4. 1917—1919. Kharkiv: Folio.
9. Zerov M. (2002). Nibur. Opovidannia pro davnikh heroiv. In M. Zerov. *Ukrainske pysmenstvo* (p. 196). Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy".
10. Kysil O. H. (1968). Ukrainskyi teatr. Kyiv: Mystetstvo.
11. Korniiivska O. V. (2003). Blahodiine tovarystvo vydannia zahalnokorysnykh i deshevnykh knih. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy. T. 1. A—V* (p. 300). Kyiv: Naukova dumka.
12. Koshyts O. (1917). Narodni melodii z holosu Lesi Ukrainky. T. 1 i T. 2. *Knyhar*, 12—13, 762—766.
13. Kutsenko Yu. (2009). Nevidome doslidzhennia pro Mykhaila Drahomanova. *Pivdennyi arkhiv. Ser.: istorychni nauky*, 30, 198—210.
14. Levytskyi O. (1917). Nibur. Opovidannia pro davnikh heroiv. *Knyhar*, 4, 184—185.
15. Loviahyn A. M. (1897). Nybur Bartold-Heorh. In F. A. Brokhauz, Y. A. Efron (Publishers). *Entsyklopedycheskyi slovar. T. 21. Nybelunhy—Nefftser* (5—7). Sankt-Peterburh: Typo-Lytohrafyia Y. A. Efrona.
16. Markovskiy M. (1919). Ukrainskyi vertep. Tekst, maliunky, noty. *Knyhar*, 17, 1071—1074.
17. Matsko V. P. (2011). Intertekstualne prochyttannia filolohichnykh prats Vasylia Zborovtsia. *Pedahohichni dyskurs : zb. nauk. prats.* 9, 207—211.
18. Mykhailova S. V. (2011). Uriadova viiskova presa doby Tsentralnoi Rady ta UNR. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka: ist. Nauky*, 4, 106—115.
19. Mushynka M. I. (2014). Koroliv-Staryyi Vasyl. In Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=5995.
20. Kvitka K. (1917). Narodni melodii z holosu Lesi Ukrainky (Ch. 1.). Kyiv.
21. Nikovskiy A. (1918). Na vsiakiyi vypadok zhyttia. *Knyhar*, 7, 405—406.
22. Parkhomenko L. O. (2016). Levytskyi (Levytskyi) Borys Porfyrovych. In Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=53706.
23. Revutskiy D. (1917). Dumy kobzarski. *Knyhar*, 6, 343—344.
24. Revutskiy D. (1918). Koliadky. *Knyhar*, 20, 1307—1308.
25. Rotach P. P. (1999). Kolosky z literaturnoi nyvy: korotkyi literaturnyi kalendar Poltavshchyny. Poltava: Poltavskiy literator.
26. Salamakha I. (1998). Bidnov V. O. — yak doslidnyk zaporozkoho kozatstva. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky*, 4, 358.
27. Movchan R. (Ed.), (2015). Sami pro sebe: avtobiohrafii ukrainskykh myttsiv 1920-kh rokiv. Kyiv: Klio.
28. Tynchenko Ya. Yu. (2007). Ofiterskyi korpus Armii Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (1917—1921). (Book 1). Kyiv: Tempora.
29. Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv u 12 t. (T. 9). Kyiv: Naukova dumka.
30. Kysil O. (Ed.), (1918). Ukrainskyi vertep: tekst, mal., noty. Kyiv: Blahodiine Tovarystvo.
31. Myshanych S. V. (Ed.), (1982). Ukrainski narodni pisni v zapysakh Sofii Tobilevych. Kyiv: Naukova dumka.
32. Ulianovska S. V. & Ulianovskiy V. I. (1993). Vasyl Bidnov. In Ulianovska S. V. & Ulianovskiy V. I. (Eds.), *Ukrainska kultura : lektsii za redaktsiieiu Dmytra Antonovycha*. Kyiv: Lybid
33. Ulianovskiy V. I. (2003). Bidnov Vasyl Oleksiiovych. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy. T. 1. A—V* (pp. 269—270). Kyiv: Naukova dumka.
34. Fit L. V. (2014). Etapy diialnosti cherkaskoho vydavnytstva "Siiach". *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky : nauk. zb.* 55, 225—229.

Надійшла до редакції 19 липня 2019 року